

DOI 10.57589/srl.v70i1.3999
UDK 91=142"11":811.163.6(091)

Matej Šekli

Filozofska fakulteta Univerze v Ljubljani;
ZRC SAZU, Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša
matej.sekli@guest.arnes.si

ZGODNJESLOVENSKI ŠTEVNIKI OD 1 DO 10
V HEILIGENKREUŠKEM ROKOPISU IZ TRETJE ČETRTINE 12. STOLETJA
(HEILIGENKREUZ OCIST., COD. 250)¹

V članku so obravnavani slovanski števniki od 1 do 10 v pred kratkim odkritem latinskem rokopisu iz Heiligenkreuza iz 12. stoletja (Cod. 250), ki sta jih prva objavila in interpretirala Tadeusz Lewaszkiwicz in Wiesław Wydra (2021). Preko natančne zgodovinskoglasoslovne analize števnikov, katerih zapis je bil najprej interpretiran grafično in glasoslovno, je vzpostavljena osnova za genealoško jezikoslovno določitev slovanskega jezika, v katerem so bili zapisani. Ta je postavljen v kontekst tedanjega slovanskega jezika v vzhodnoalpsko-zahodnopanonskem prostoru ter le-temu zemljepisno stičnih slovanskih geolektov severno in južno od tega.

Ključne besede: primerjalno slovansko jezikoslovje, alpska slovanščina, zgodnja slovenščina, števniki, Heiligenkreuz

The article provides an in-depth analysis of the newly discovered Slavic numerals 1 through 10 that appear in the margins of the 12th-century Latin manuscript Cod. 250 from Heiligenkreuz, building an argument on the recent publication of data by Tadeusz Lewaszkiwicz and Wiesław Wydra (2021). Through careful consideration of the historical phonology underlying the attested forms first divested of graphematic peculiarities and subjected to phonetic interpretation, the contribution arrives at a genealogical linguistic attribution to the particular Slavic language to which these numerals must belong. The result is contextualized through what is known of the Slavic language of that period in the Eastern Alpine and the western Pannonian regions and contemporaneous Slavic idioms to the immediate south and the immediate north of that linguistic area.

Keywords: comparative Slavic linguistics, Alpine Slavic, Early Slovenian, numerals, Heiligenkreuz

¹ Za natančno branje besedila članka in konstruktivne pripombe se zahvaljujem prof. dr. Veri Smole, prof. dr. Jožici Škofic, izr. član. SAZU, in akad. prof. dr. Marku Snoju. Za pregled mojih prevodov iz latinščine v slovenščino gre zahvala klasičnemu filologu doc. dr. Davidu Movrinu. Za vse pomanjkljivosti v besedilu sem odgovoren sam.

1 Odkritje slovanskih števnikov od 1 do 10 v Heiligenkreuškem rokopisu iz tretje četrtine 12. stoletja²

Poljska jezikoslovca prof. dr. Tadeusz Lewaszkiewicz in prof. dr. Wiesław Wydra sta leta 2021 v znanstveni reviji *Rocznik Slawistyczny* 70 (2021) objavila znanstveni članek z naslovom *Słoweńskie/karyńckie/podjuńskie (?) liczebniki w łacińskim rękopisie z trzeciej ćwierci XII wieku (Heiligenkreuz, Cod. 250) 'Slovenski/koroški/podjunki (?) števniki v latinskem rokopisu iz tretje četrtine 12. stoletja (Heiligenkreuz, Cod. 250)'. Latinski rokopis je nastal v cistercijanskem samostanu Heiligenkreuz v Dunajskem gozdu (nem. Wienerwald) v tretji četrtini 12. stoletja in se hrani v tamkajšnji samostanski knjižnici pod signaturo Heiligenkreuz OCist., Cod. 250. Sestavlja ga 181 pergamentnih folijev in vsebuje naslednji deli: Janez Kasijan (Johannes Cassianus) (ok. 360 – ok. 435): *Collationes (Conlationes) (patrum) 'Razgovori (z očeti)'*, pars I–III (foliji 1–167^v) in Prosper Akvitanski (Prosper Aquitanus) (ok. 390 – po 455): *Contra collatorem 'Zoper razgovarjalca'*, cap. 13–22 (foliji 169–81^v),³ pri čemer je stran 168^r nepopisana, na strani 168^v pa je v zrcalni podobi (tj. od desne proti levi) zapis »kolofona«, da je rokopis last samostana v Heiligenkreuzu (sledi *anathema*, tj. pripis, da tistega, ki tega dejstva ne bi upošteval, doleti izobčenje).⁴ V času nastanka rokopisa so bili na straneh 8^v, 16^v, 24^v, 32^v, 40^v, 48^v, 72^v in 73^r kot kustode⁵ z besedo zapisani števniki od 1 do 10, ki so nedvomno slovanskega izvora, in sicer se njihov zapis pojavlja v dveh delih, levo in desno od rimskih števil od I do X, ki zelo verjetno označujejo vrstilne števnike (I⁹ = *primus* 'prvi' ...), torej npr. ET.I⁹.NO. (8^v) = ETNO. V navedenem članku avtorja v rokopisu na novo najdeno slovansko jezikovno gradivo analizirata grafično in jezikoslovno, pri čemer menita, da natančna genealoška določitev zapisanega slovanskega jezika ni možna.⁶ Na osnovi nekaterih jezikovnih lastnosti (ohranjenost nosnega odraza praslovanskega nosnega samoglasnika *e, glavni števniki *edno* in vrstilni števniki *tretji*) se sicer bolj nagibata k mnenju, da gre za jezik slovenskega prostora, zaradi prisotnosti nosnikov natančneje za neko koroško narečje, v prvi vrsti podjunksko, ki stare nosne samoglasnike pozna še danes, ne izključujeta pa, da je jezikovna osnova rokopisa lahko tudi poljska.*

Odkritje slovanskih števnikov od 1 do 10 v Heiligenkreuškem rokopisu iz tretje četrtine 12. stoletja je nedvomno najpomembnejše odkritje novega zgodovinskega jezikovnega gradiva v slavistiki v zadnjem času, za kar gre neizmerna zasluga avtorjema. Njuna izjava, da natančna določitev konkretnega slovanskega jezika števnikov ni možna, pa je vsekakor velik izziv za (zgodovinsko)primerjalno jezikoslovje slovanskih jezikov. Če jezikovno gradivo to dopušča, (zgodovinsko)primerjalno jezikoslovje (kot

² Po modelu sln. *Linz* [linc] → *linški* [linški] je izpeljano tudi *Heiligenkreuz* [xai̯liɡənkro̯iç] → *heiligenkreuški* [xai̯liɡənkro̯iʃki].

³ Delo *Contra collatorem* Prosperja Akvitanskega je polemika s *Collatio* XIII Janeza Kasijana (Toczko 2020: 667).

⁴ Pomen oznak: r = *recto* (tj. sprednja stran folija), v = *verso* (tj. zadnja stran folija).

⁵ Kustoda je »številčna, abecedna ali simbolna oznaka lege, ponavadi na verso strani zadnjega folija v legi, ki je namenjena ohranjanju pravilnega zaporedja besedila« (Golob 2006: 136).

⁶ »Przeanalizowane zapisy liczebników dotyczą niewątpliwie liczebników słowiańskich, ale jednoznaczne wskazanie konkretnego języka słowiańskiego nie jest możliwe« (Lewaszkiewicz, Wydra 2021: 81).

del genealoškega jezikoslovja) namreč s svojo eksaktno metodologijo omogoča prav to, natančno genealoško jezikoslovno določitev poljubnega jezikovnega sistema. V pričujočem članku je tako podan poskus genealoške jezikoslovne uvrstitve slovanskega jezika števnikov v Heiligenkreuškem rokopisu. V času zapisa rokopisa je bilo namreč območje, na katerem je rokopis nastal, tudi še slovansko (in že bavarsko srednjevisokonemško) govoreče. Jezik na novo odkritih števnikov je zato najprej zgodovinsko kontekstualiziran, tj. postavljen je v kontekst vzhodnoalpskega prostora ob Donavi v času od konca 6. do vključno 12. stoletja ter tedanjega tamkajšnjega slovanskega jezika kot tudi zemljepisno stičnih slovanskih geolektov severno in južno od tega. Preko natančne zgodovinskoglasoslovne analize števnikov v Heiligenkreuškem rokopisu, katerih zapis je najprej interpretiran grafično in glasoslovno, je vzpostavljena osnova za genealoško klasifikacijo slovanskega jezika, v katerem so bili zapisani.

2 Vzhodnoalpski prostor ob Donavi od konca 6. do vključno 12. stoletja: *Avaria, Sclavinia, plaga orientalis, Ostarrîchi*

Kraj Heiligenkreuz se nahaja v Dunajskem gozdu. Leži torej na širšem vzhodnoalpskem območju ob Donavi, ki se razprostira vzhodno od Traungaua do zahodnega obrobja Panonske nižine. Ta prostor je bil od druge polovice 6. pa vsaj do vključno 12. stoletja del slovanskega, od konca 8. stoletja pa tudi bavarskovisokonemškega jezikovnega kontinuuma. Sledi kratek pregled zgodovine vzhodnoalpskega slovanskega prostora s posebnim poudarkom na območju ob Donavi.

Slovani so Vzhodne Alpe in zahodno Panonsko nižino, tj. poznejši alpskoslovanski oz. zgodnjeslovenski jezikovni prostor, poselili v drugi polovici 6. stoletja, in sicer v dveh naselitvenih valovih: starejši naselitveni val je okoli leta 550 začel prodirati s severovzhoda (s poznejšega zahodnoslovanskega jezikovnega območja) ob Donavi in po dolinah njenih pritokov, mlajši pa okoli leta 585 z jugovzhoda (s poznejšega južnoslovanskega jezikovnega območja) ob Savi in njenih pritokih v povezavi z Avari.⁷ Prvotno slovansko poselitveno območje v vzhodnoalpskem in zahodnapanonskem prostoru se je razprostiralo od Donave na severu do Jadrana in Kolpe na jugu ter do roba Panonske nižine na vzhodu.⁸ Ta slovanski jezikovni prostor potrjuje več dejstev, in sicer: 1) v pisnih virih tistega časa, pisanih v latinščini, so dokumentirani prisotnost Slovanov na tem območju ter latinska imena zanje in njihovo deželo⁹ kot tudi tamkajšnja zemljepisna in osebna imena slovanskega izvora;¹⁰ 2) zemljepisna imena predslovanskega in slovanskega izvora, prevzeta najprej iz tamkajšnje praslavanščine in nato iz te nastale alpske slovanščine v bavarsko staro visoko nemščino;¹¹ 3) zemljepisna imena s

⁷ Zgodovinski dogodki, povezani s »slovensko« zgodovino, so povzeti po Štih 1999, 2001, 2016.

⁸ Prim. zemljevid *Slovenci po naselitvi* v Kos 1955: 75 (poimenovanje *Slovenci* za čas zgodnjega srednjega veka sicer ni ustrezno) ter Karte 167.2 Siedlungsnamen slawischer Herkunft in Österreich v Wiesinger 1995 in Karte 235.1 Slavische Gewässernamen mit dem Suffix *-ica* v Udolph 1995: 1542.

⁹ Prim. Kos 1902, 1906, 1911, 1915, Kronsteiner 1980, Holzer 2001, 2008; prim. tudi razdelek 1 Zemljepisni obseg slovanskega jezikovnega prostora v Vzhodnih Alpah v pisnih virih do vključno 12. stoletja v Šekli 2022.

¹⁰ Prim. Kronsteiner 1975, Holzer 2001, Bergmann 2005, Anreiter 2015.

¹¹ Prim. Ramovš 1924 in 1936: *passim*, Snj 2009: *passim*.

sestavino *Windisch*- 'slovanski' (pozneje na jugu 'slovenski') se začnejo pojavljati v 12. stoletju, ko so bili Slovani ob Bavarcih na severu vzhodnoalpskega prostora že manjšina; prva omemba je iz leta 1111 *Windissendorf* pri kraju Eggenburg blizu reke Schmade, severnega pritoka Donave na spodnjem Avstrijskem (Kronsteiner 1975: 197–98); 4) arheološke najdbe;¹² 5) t. i. *decima slavonica* 'slovanska desetina', znana v obdobju 800–1100;¹³ 6) slovenski jezikovni prostor,¹⁴ ki je ostanek nekdanjega veliko obsežnejšega alpskoslovenskega oz. zgodnjeloslovenskega jezikovnega prostora med Donavo in Jadranom. Slovansko poselitveno območje v Vzhodnih Alpah v Podonavju v obdobju od konca 6. do vključno 12. stoletja je torej na severu segalo približno do Donave po porečjih njenih južnih pritokov in pritokov pritokov (Tulln, Traisen, Pielach, Erlaf (!), Ybbs, Aniča, Steyr, Krems), ponekod tudi nekoliko severneje, in sicer v porečja njenih severnih pritokov, kot so Sarmingbach, Naarn, Aist, Rodl, na zahodu pa vse do reke Rodl ter v območje med reko Travno (nem. Traun) in Anižo (nem. Enns).

V spisu *Conversio Bagoariorum et Carantanorum* (CBC) 'Spreobnjenje Bavarcev in Karantancev',¹⁵ nastalem (kot bela knjiga o uspešnem pokristjanjenju Karantanije in Panonije s strani salzburške cerkve) ob začetku delovanja nadškofa Metoda (870–885) iz Soluna na Moravskem in v Panoniji okoli leta 870, je za čas proti koncu 8. stoletja, in sicer za salzbuškega škofa Arna (ok. 785–798), karantansko-spodnjepanonski prostor enotno poimenovan kot *Scлавinia* (poimenovanje je lahko tudi poznejše, in sicer iz časa nastanka tega spisa).

Simili modo etiam Arn episcopus successor Virgilii sedis Iuvanensis deinceps curam gessit pastorem, undique ordinans presbyteros et mittens in Scлавiniam, in partes videlicet Quarantanas atque inferioris Pannoniae, illis ducibus atque comitibus, sicut pridem Virgilius fecit. (CBC 7.)

Podobno je tudi škof Arn, Virgilijev naslednik na salzburškem sedežu, kmalu nato opravljal pastirsko službo. Povsod je posvečeval duhovnike in jih pošiljal v Sklavinijo, in sicer v predel Karantanije in spodnje Panonije, tistim vojvodam in knezom, kakor pred njim Virgilij.¹⁶

Slovanski jezikovni prostor v Vzhodnih Alpah in zahodni Panonski nižini je po frankovsko-avarskih vojnah (791–803) Karla I. Velikega (768–814) prišel pod frankovsko vplivno območje. Najverjetneje se je prav v tem času začelo priseljevanje Bavarcev med Slovane.

Postquam ergo Karolus imperator Hunis reiectis episcopatus dignitatem Iuvavensis ecclesiae rectori commendavit, Arnoni videlicet archiepiscopo et suis successoribus, tenendi perpetu-aliter atque regendi perdonavit, coeperunt populi sive Scłavi vel Bagoarii inhabitare terram, unde illi expulsi sunt Huni, et multiplicari. (CBC 10.)

¹² Za severozahodno obrobje nekdanjega slovanskega poselitvenega prostora (tj. današnja Gornja Avstrija) prim. Reitinger 1980 in druge arheološke članke v zborniku *Baiern und Slawen in Oberösterreich* (Holter 1980).

¹³ Prim. Tremel 1966, citirano po Kronsteiner 1975: 199.

¹⁴ Prim. Ramovš 1936: 1–2, Logar, Rigler 1983, SLA 1–(2) (2012–(2016)).

¹⁵ Latinsko besedilo spisa *Conversio Bagoariorum et Carantanorum* (CBC) 'Spreobnjenje Bavarcev in Karantancev' je navajano po Wolfram 2012: 57–83. Prim. tudi latinsko besedilo in slovenski prevod Boga Grafenauerja v *Sveta brata Ciril in Metod v zgodovinskih virih* 1985: 9–44.

¹⁶ Virgilij, salzburški škof ok. 745–784; Arn, salzburški škof 785–821, od 798 nadškof.

Potem ko je torej cesar Karel po pregonu Hunov [Avarov] škofovsko dostojanstvo izročil vodji salzburške cerkve, namreč nadškofu Arnu in njegovim naslednikom, da bi jo trajno imeli in upravljali, so začela ljudstva, bodisi Slovani bodisi Bavarci, naseljevati zemljo, od koder so bili pregnani Huni [Avari], in se množiti.

Najkasneje leta 803 je v upravnem smislu nastala t. i. Vzhodna krajina, ki je bila del Bavarske ter je zajemala Traungau, Karantanijo in Zgornjo Panonijo. Prostor ob Donavi pa je v pisnih virih še naprej imenovan po Avarih in Slovanih (805 *partes Scavorum et Avarorum* 'predel Slovanov in Avarov', pri čemer je mišljen prostor vzhodno od kraja *Lauriacum*, tj. današnji Lorch pri kraju Enns (Holzer 2001: 24)) oziroma kot *Avaria* (811 in *Avaria* 'v Avariji' ob izlivu reke Pielach v Donavo (Kos 1906: 40; Holzer 2001: 35)) ali *Scлавinia* (837 in *scлавinia* 'v Sklaviniji' pri kraju Ybbs ob reki Ybbs (Kos 1906: 100–01; Holzer 2001: 35)).

Po upravnih reformah na državnem zboru v Aachnu pod Karlovim sinom, cesarjem Ludvikom I. Pobožnim (814–840) leta 828 je bila ukinjena Furlanska krajina ter sta bili bavarski Vzhodni krajini priključeni še grofija ob Savi (nekdanja slovanska kneževina Karniola, poznejša Kranjska) in Spodnja Panonija, slovanske tributarne plemenske kneževine pa postopno nadomeščene z grofijami. V ta čas segajo začetki fevdalizacije in s tem pospešene *bajuvarizacije* (tj. bavarizacije), prišlo je namreč do nameščanja frankovskih grofov, pri čemer so se slovanski knezi še nekaj časa obdržali. Najpozneje do nastanka spisa *Conversio Bagoariorum et Carantanorum* okoli leta 870 se je za ta prostor v latinščini uveljavilo poimenovanje *plaga orientalis* 'vzhodna pokrajina' (nem. Ostland).¹⁷

Tunc primus ab imperatore constitutus est confinii comes Goterammus, secundus Werinarius, tertius Albricus, quartus Gotafridus, quintus Geroldus. Interim vero, dum praedicti comites orientalem procurabant plagam, aliqui duces habitaverunt in illis partibus ad iam dictam sedem pertinentibus. Qui comitibus praefatis subditi fuerunt ad servitium imperatoris; quorum nomina sunt Priwizlauga, Cemicas, Ztoimir, Etgar. (CBC 10.)

Tedaj je bil od cesarja kot prvi postavljen mejni grof *Goterammus*, kot drugi *Werinarius*, kot tretji *Albricus*, kot četrti *Gotafridus*, kot peti *Geroldus*. Medtem pa, ko so imenovani grofje upravljali vzhodno pokrajino, so nekateri knezi bivali v onih pokrajinah, pripadajočih že imenovanemu [salzburškemu] sedežu. Ti [knezi] so bili podrejeni omenjenim grofom za službo cesarju; njih imena so *Priwizlauga*, *Cemicas*, *Ztoimir*, *Etgar*.

Po frankovsko-madžarskih spopadih, ki so trajali od konca 9. stoletja (okoli leta 896 so se Madžari za stalno naselili v Panonski nižini; leta 907 je v bitki pri Bratislavi padel bavarski mejni grof Luitpold) do leta 955 (tedaj je cesar Oton I. Veliki (936–973) Madžare dokončno porazil v bitki na Leškem polju (nem. Lechfeld) pri Augsburgu na Bavarskem), je prišlo do ponovne reorganizacije frankovskega vzhoda. Leta 976 je cesar Oton II. (973–983) od vojvodine Bavarske ločil vojvodino Koroško (del ozemlja nekdanje Karantanije), s katero je povezal t. i. marke ali mejne krajine (lat. *marcha*, nem. Mark, sln. *krajina*), ki jim je načeloval mejni grof (lat. *marchio*, nem. Markgraf, sln. *krajišnik*). V Vzhodnih Alpah so nastale Vzhodna (ob Donavi med Anizo in

¹⁷ »Diese *plaga orientalis* deckte sich also fast genau mit dem slavisch besiedelten Gebiet im bairischen Machtbereich« (Holzer 2007: [235]).

Dunajskim gozdom), Karantanska (ob srednji Muri med Bruckom in Radgono) (*marcha Karentana*) in Kranjska marka (*Creina marcha*) (poleg tega pa še posebni grofiji v Podravju (*comitatus Rachvuini comitis* 'grofija grofa *Rachvuina*', imenovana tudi *marchia Transsilvana* 'krajina onkraj gozda', *marchia Pitoviensis* 'Ptujška krajina') in v Posavinju (*comitatus Sovuina*)), iz katerih so se postopoma izoblikovale dežele, vojvodine Avstrija (1156), Štajerska (1180), pozneje še Kranjska.

Oblikovanje bavarske Vzhodne marke v vojvodino Avstrijo je tesno povezano s plemiško rodbino Babenberžanov.¹⁸ Ob nastanku vojvodine Koroške leta 976 je od cesarja Otona II. bavarsko Vzhodno marko prejel *marchio Luitpoldus*, tj. mejni grof Leopold I. Babenberžan (976–994). Ta je obvladoval majhno ozemlje ob Donavi s središčem v Melku (to so Babenberžani pozneje preselili v Tulln, od koder so svoj vpliv širili v smeri proti Dunajski kotlini). Območje ob Donavi, natančneje prostor v okolici današnjega kraja Neuhausen an der Ybbs (*in loco Niuuanhova dicto* 'v kraju imenovanem *Niuuanhova*'), je v darilni listini cesarja Otona III. (983–1002) z dne 1. novembra 996 freisinškemu škofu Gottschalku (994–1005) v (bavarski) stari visoki nemščini imenovano *Ostarrîchi* (> nem. *Österreich* 'Avstrija'): *in regione vulgari vocabulo Ostarrîchi in marcha et in comitatu Heinrici comitis filii Luipaldi marchionis* 'v pokrajini, [ki se] v ljudskem jeziku [imenuje] *Ostarrîchi*, v mejni krajini in grofiji grofa Henrika, sina mejnega grofa Leopolda'. Poudariti je treba, da pojma *plaga orientalis* in *Ostarrîchi*, čeprav sta gledano jezikovno najbrž medjezikovna sinonima, ne poimenujeta istega območja (*Ostarrîchi* je pomensko zoženo le na prostor ob Donavi).

Pomembno vlogo pri izoblikovanju Avstrije v deželo je imel mejni grof Leopold III. (1095–1136), ki je bil poročen z Nežo (Agnes), sestro cesarja Henrika V. (1106–1125). Med drugim je obdaril benediktinski samostan Melk (ustanovljen 1089) ter leta 1133 ustanovil cistercijski samostan Heiligenkreuz in samostan avguštincev kanonikov Klosterneuburg, ki je bil zamišljen kot družinska grobnica Babenberžanov. Njegov sin je bil Oton Freisinški (Otto von Freising) (ok. 1112–1158), menih v cistercijskem samostanu Morimond, freisinški škof (1138–1158) in eden najpomembnejših srednjeveških zgodovinarjev (prim. njegovo delo *Chronica sive Historia duabus civitatibus* (1132–1146) 'Zgodovina dveh držav'); po njem se rodbina imenuje *Babenberžani*, saj je njen izvor povezal z rodbino Popponcev iz Bamberga. V času spora med Salijci in Staufovci so Babenberžani v obdobju 1139–1156 vladali tudi na Bavarskem. Ob odvzemu Bavarske je bila leta 1156 Avstrija povzdignjena v vojvodino. Leta 1192 si je avstrijski vojvoda Leopold V. (1177–1194) po smrti prvega štajerskega vojvode Otokarja IV. (štajerski mejni grof 1177–1194, štajerski vojvoda od 1180), a hkrati zadnjega moškega predstavnika rodbine Traungaucev oz. Otokarjev, pridobil Štajersko. Zadnji Babenberžan Friderik II. (1230–1146), ki se je leta 1129 poročil z dedinjo andeških posesti na Kranjskem Nežo Andeško (ok. 1250–1263) in se posledično imenoval tudi *dominus terrae Carniolae* (1132), je leta 1246 padel v boju proti ogrskemu kralju Beli IV. (1235–1270) v bitki pri reki Leithi, pokopan je v kapiteljski dvorani cistercijskega samostana Heiligenkreuz. Omenjeni samostan je bil torej od svoje ustanovitve pa do

¹⁸ Zgodovinski dogodki, povezani z »avstrijsko« zgodovino, so povzeti po Vocolka 2000: 46–56 in Bruckmüller 2017: 38–42, 66–75.

izumrtja Babenberžanov tesno povezan s to vladajočo najprej mejnogrofovsko in nato vojvodsko rodbino na Avstrijskem.

Zadnje omembe Slovanov v vzhodnoalpskem prostoru ob Donavi segajo v 12. stoletje (Kronsteiner 1980: 218; Holzer 2007: [235]). V 12. stoletju se na območju predvsem južno od Donave, in sicer od Traungaua do Dunajske kotline, v tedanji bavarski mejni grofiji *Ostarrîchi* (do leta 1156) oz. vojvodini Avstriji (od leta 1156), osebna imena slovanskega izvora pojavljajo zabeležena v rokopisih, ki so nastali ali/in bili vsebinsko vezani na kraje kot Kremsmünster, Sipbach (Neuhofen an der Krems), Sankt Florian, Melk, Wiener Neustadt.¹⁹ Torej je povsem pričakovano, da so v Dunajskem gozdu, kjer se nahaja tudi cistercijski samostan Heiligenkreuz, v drugi polovici 12. stoletja ob Bavarcih bivali tudi Slovani, ki so govorili tedanji tamkajšnji slovanski jezik. Zapisovalec slovanskih števnikov od 1 do 10 v Heiligenkreuškem rokopisu je ta slovanski jezik očitno poznal. Poznati pa ga je zelo verjetno moral tudi »knjigovezec«, ki so mu bili ti števnik v kustodah morda namenjeni. Težko je reči, ali je bil zapisovalec po izvoru domačin ali od drugod, dejstvo pa je, da jezik v rokopis vpisanih števnikov odraža slovanski jezik vzhodnoalpskega prostora 12. stoletja. Sledi kratka predstavitev jezikovnih lastnosti tega jezika.

3 Slovanski jezik v Vzhodnih Alpah od konca 6. do konca 12. stoletja²⁰

Slovanski jezik v vzhodnoalpskem in zahodnopanonskem prostoru se je v srednjem veku postopoma spreminjal od praslovanščine do slovenščine.²¹ Znotraj modeliranja lingvogeneze slovenskega jezika oz. njegove notranje jezikovne zgodovine si v srednjem veku v časovnem zaporedju sledijo naslednje časovne in zemljepisne različice (kronolekti in geolekti): praslovanščina (do ok. 800 n. š.) – alpska (južna) slovanščina (ok. 800–1000 n. š.) – zgodnja (skupna, izhodiščna, enotna) slovenščina (ok. 1000–1200 n. š.) – narečna (neenotna) slovenščina (od ok. 1200 n. š.), ki se je najprej razcepila na dva makrogeolekta, to sta bili severozahodna in jugovzhodna slovenščina. Znotraj slednjih so se postopoma izoblikovale slovenske narečne ploskve (baze) (do konca 14. stoletja), ki so se naprej cepile na narečja (nekatera še na podnarečja) in krajevne govore.

Alpska (južna) slovanščina izkazuje jezikovne spremembe, ki kažejo na spreminjanje jezika od praslovanščine proti zgodnji slovenščini. Njena spodnja časovna jezikovna meja (*terminus post quem*) je praslovanška metateza likvid s podaljšavo v vseh položajih okoli leta 800, njena zgornja meja (*terminus ante quem*) pa bi med drugim lahko bila južnoslovanško prednjenje praslovanškega srednjega visokega samoglasnika *y v srednji visoki samoglasnik *i in predvsem zgodnjeslovenska poenostavitev zaporedja *tv v nekaterih popraslovanških veččlenskih soglasniških sklopih, oboje okoli leta 1000. Zgodnja slovenščina izkazuje nadaljnje jezikovne spremembe proti slovenščini, ki pa

¹⁹ Prim. osebna imena, izpričana v 12. stoletju na ozemlju današnjih avstrijskih zveznih dežel Dolnja Avstrija (Niederösterreich) in Gornja Avstrija (Oberösterreich) v Kronsteiner 1975: 120–21.

²⁰ Ta razdelek je povzetek razdelka 2 Jezikovne lastnosti zgodnje slovenščine 11. in 12. stoletja v Šekli 2022.

²¹ Prim. Ramovš 1936, Rigler 1963, Logar 1974, 1981, Bezlaj 1976–2007, Šivic-Dular 1996, Šivic-Dular 1996, Greenberg 2000, Smole 2001: 1–10.

so še splošnoslovenske, značilne za celoten takratni in poznejši slovenski jezikovni prostor. Gre predvsem za naglasne spremembe, ki pa iz srednjeveških neonaglašenih zapisov niso razvidne. Zgornja meja zgodnje slovenščine je denazalizacija praslovenskih nosnih samoglasnikov **e*, **o* v jugovzhodni (ne pa tudi v severozahodni) slovenščini, ki pa že pomeni začetek narečne cepitve slovenščine na imenovana dva makrogeolekta.

Alpska slovanščina in zgodnja slovenščina sta fragmentarno in posredno dokumentirani v zemljepisnih in osebnih imenih slovanskega izvora v latinski pisanih virih. Alpska slovanščina na prehodu v zgodnjo slovenščino pa je neposredno izpričana v jeziku Brižinskih/Freisinskih spomenikov (*Monumenta Frisingensia* = MF) (972–1039). Natančna jezikoslovna analiza vsega tega jezikovnega gradiva pokaže, da to na celotnem vzhodnoalpskem (kot zelo verjetno tudi na zahodnopanonskem) prostoru, tj. od Donave na severu do Jadrana in Kolpe na jugu ter do roba Panonske nižine na vzhodu, v določenem časovnem obdobju izkazuje bolj ali manj enake jezikovne lastnosti. Zgodnjo slovenščino 11. in 12. stoletja je torej možno definirati po nekaterih specifičnih jezikovnih, v prvi vrsti glasovnih (pa tudi oblikovnih in besedijskih) lastnostih (arhaizmi in inovacijah), ki so ta jezik jasno razmejevale od slovanskega jezikovnega kontinuuma severno in južno od tega območja, tj. od jezika poznejšega češko-slovaškega jezikovnega prostora na eni strani in osrednjejužnoslovenskega (natančneje kajkavskega in čakavskega) na drugi. V skladu s teoretično-metodološkim pristopom genealoškega jezikoslovja je po principu »od spodaj navzgor« najpomembnejše merilo določanja genealoške klasifikacije zgodovinskoglasoslovno (glasoslovnim merilom se lahko pridružujejo merila »višjih« ravnin, tj. oblikoslovna, skladenjska in besedoslovna, toda le, če se areali oblikovnih, skladenjskih in besedijskih lastnosti ujemajo z glasovnimi) (Šekli 2018: 40–42).

Lastnosti zgodnje slovenščine, ki so pomembne za njeno genealoško določitev (in jih je seveda možno izluščiti iz »bavarskega« načina zapisovanja slovanskega glasovja), so: 1) južnoslovanski odraz metateze likvid s podaljšavo v vseh položajih, tudi praslovenskih nestarokatiranih vzglasnih dvoglasniških zvez **oRC-* (1108–1125 *Rauna* (> nem. *Ranna* v bližini kraja Mühldorf pri Melku) ← **Ravьna* < psl. **Orvьna* ← **orvьnъ* 'raven'; 12. st. *Raztegoy* (Leoben) = **Rastigoj* < psl. **Orstigojъ*); 2) slovensko-osrednjejužnoslovanski odraz praslovenskega trdonebnika **t* kot **t* (> **č* > **č*) (psl. **Peřane* 'prebivalci pečin', Lpl. **Peřaxъ* → nem. *Pöckau* 'Peče/Pöckau'; 1170 *Tobiric* (Wiener Neustadt) = **Dobriř* < psl. **Dobriřъ*; 1170 *Zverich* (na zgornjem Avstrijskem) = **Zvęriř* < psl. **Zvęriřъ*); 3) južnoslovansko prednjenje praslovenskega srednjega visokega **y* v sprednji visoki **i* (12. st. *Mabilka* (Kremsmünster) = **Mabilka* ← psl. **Domabyľka*); 4) zgodnjeslovenska poenostavitev popraslovenskega zaporedja **tv* v nekaterih veččlenskih soglasniških sklopih (1188 *Tridislav* (Sankt Michael na zgornjem Štajerskem) = **Trđislav* < psl. **Tvъrdislavъ*); 5) prisotnost praslovenskih nosnih samoglasnikov (12. st. *Zwento* (Sankt Florian) = **Svęt* < psl. **Svętъ*); 6) južnoslovanska oblika zaimenske osnove **seb-* (krnjeno **se-*) 'sebe' (827 *Zebon* (Puchenau) = **Sebonъ* < psl. **Sebonъ* (hipokoristik zloženek s sestavino **sebě-*); 864 *Zebedrach* (Krka/Gurk), 1134 *Zebdrach* (Otmanje/Ottmanach) = **Sebědragъ*) < psl. **Sebědorgъ*); 7) južnoslovanska oblika pridevnika **toplъ* 'topel' (nem. *Döbling* (Dunaj) ← **Topliкъ* ← jsl. **toplъ*). Poglavitni diagnostični jezikovni lastnosti, po katerih je zgodnjo slovenščino 11.

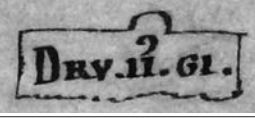
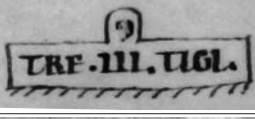
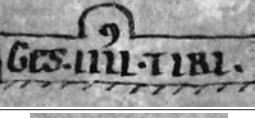
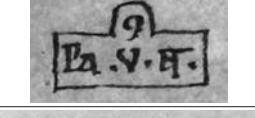
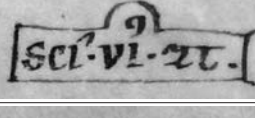
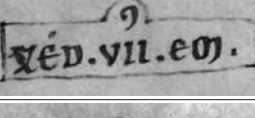
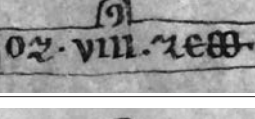
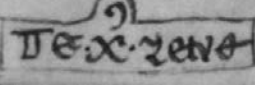
in 12. stoletja možno zamejiti od zemljepisno stičnih slovanskih geolektov severno in južno od nje, sta poenostavitve popraslovanskega zaporedja **tv* v nekaterih veččlenskih soglasniških sklopih (tako češčina kot čakavščina te soglasniške sklope ohranjata: stčeš. 12. st. *Turdimir* = *Tvrđimīr* < psl. **Tvrđimirъ*; kajk.-čak. 1544 TVRD(O)SLAV(I)Ć (Ozalj) = **Tvrđoslavić* < psl. **Tvrđoslaviťb*) in ohranjanje praslovanskih nosnih samoglasnikov **e*, **o* (denazalizacija je na češko-slovaškem in na čakavskem območju dokumentirana že v 11. stoletju: Praški listki iz 11. stoletja: 3pl aor. *kupiša* 'kupili so' < psl. **kupiše*, 3sg aor. *prěstupi* 'prestopil je, zagrešil je' < psl. **perstopi*; Krški napis iz 11. stoletja: RUGOTA < psl. **Rogota*).

4 Slovanski števniki od 1 do 10 v Heiligenkreuškem rokopisu

Jezik slovanskih števnikov od 1 do 10 v Heiligenkreuškem rokopisu izkazuje glasovne lastnosti zgodnje slovenščine 11. in 12. stoletja. Sledi grafična in glasoslovna analiza zapisov posameznih števnikov, pri čemer je posebna pozornost namenjena tistim točkam, v katerih se pričujoča interpretacija gradiva razlikuje od tiste v Lewaszkieciwz, Wydra 2021. Praslovanski rekonstrukciji števnikova sledi rekonstruirana vmesna izhodiščna splošnoslovenska oblika (in sicer tako na segmentni kot nadsegmentni ravni) ter njene zgodovinske potrditve (najstarejši zapis, morebitna povednejša narečna in sodobna knjižna oblika).²²

ET.I^o.NO. (8^v) = **ETNO** = **edno*. Zapis glasu *d* s pomočjo črke <T> ni nenavaden, saj so bavarskovisokonemško govoreči pri zapisovanju mešali (slovanske) nezveneče in zveneče nezvočnike, prim. zapis *d* s <t> (1134 *Ratus* (Loka/Latschach pod Štalensko goro/Magdalensberg) (Kronsteiner 1975: 59) = **Raduš* < psl. **Radušb*) in *t* z <d> (957–993 *Lazdimir* (Lurnsko polje/Lurnfeld) (Kronsteiner 1975: 85) = **(V)lastimir* < psl. **Volstimirъ*; 1240 *Widetz*, 1250 *Widitz* (Štajerska) (Kronsteiner 1975: 84) = **Vitac* < psl. **Vitъcb*). Gre za glavni števniki psl. **(j)edъnъ*, **(j)edъnā*, **(j)edъnò* (Ramovš 1952: 110; Bezljaj 1976: 124–25; Snaj ²2016: 148) > sln. **(j)edān*, **(j)ednā*, **(j)ednò* (Stiški rokopis II (ok. 1440) *edn* (IV 15, V 50) = **edān*, nar. sln. *adān*, *adnā*, *adnò* = nadiško (Jevšček) *a'dan*, *ad'na*, *ad'no* po *e*-jevskem akanju v prednaglasnem zlogu, knj. sln. *ēden* [édən] v samostalniški in *èn* v pridevniški rabi, *ēna*, *ēno* po poenostavitvi soglasniškega sklopa *dn* > *n* v hitrem govoru), in sicer za obliko srednjega spola ednine **edno*.

²² Rekonstrukcija praslovanskega naglasa je po Stang 1957 in Дыбо 1981, 2000 kot tudi po M. S. (Marko Snaj) in M. F. (Metka Furlan) v Bezljaj 1995, 2005 ter Snaj ²2003 (²2016), izhodiščno splošnoslovensko naglasno stanje pa je iz praslovanskega izvedeno v skladu z Ramovš 1950, Rigler 1963 in Logar 1974, 1981, prim. tudi Furlan 2013.

Heiligenkreuz OCist., Cod. 250 ²³	Interpretacija v Lewaszkieciwz, Wydra 2021	Avtorjeva intepretacija v pričujočem delu
	ET.I ^o .NO. edno	ET.I ^o .NO. *edno
	DRV.II ^o .GI. drugi	DRV.II ^o .GI. *drugi
	TRE.III ^o .TIGL. tretiji	TRE.III ^o .TIGL. *tretji
	CeS.IIII ^o .TIRI. CCS.IIII ^o .TIRI. četry, čtiri/štiri	CeS.IIII ^o .TIRI. *če-, *čtiri/*štiri
	Pa.V ^o .NT. pet	Pa.V ^o .NT. *pet
	SCI.VI ^o .ZT. šest	SCP.VI ^o .ZT. *šest
	ZED.VII ^o .EM. sedem	ZED.VII ^o .EM. *sedəm
	OZ.VIII ^o .ZEM. osem	OZ.VIII ^o .ZEM. *osəm
	DE.VIII ^o .WANØ. devet	DE.VIII ^o .WANØ. *devet
	DE.X ^o .ZENØ. deset	DE.X ^o .ZENØ. *deset

²³ Fotografije celotnega rokopisa Heiligenkreuz OCist., Cod. 250, iz katerega so tu objavljeni izsečki slovanskih števnikov od 1 do 10, so dostopne na domači strani: <https://www.scriptoria.at/cgi-bin/digi.php?ms=AT3500-250>.

DRV.II⁹.GI. (16^v) = **DRVGI** = **drugi*. To je prvotno zaimenski pridevnik psl. **drŭgъ* 'drug, ne ta' (Ramovš 1952: 113; Bezljaj 1976: 118; Snój ³2016: 156) > sln. *drŭg*, drugotno vrstilni števnik 'drugi', in sicer določno **drugъjъ*/**drŭgъjъ* > sln. **drŭgi* (dolenjsko nar. sln. *drŭgi*, knj. sln. *drŭgi*), in sicer oblika moškega spola ednine **drugi*.

TRE.III⁹.TIGI. (24^v) = **TRETIGI** = **tręti*. Zapis *j* z <G> ni neobičajen, saj se je v stari visoki nemščini *j* v položaju pred *e*, *i* običajno zapisoval z <g> (poleg zelo redko z <i>) (stvn. *jehan* 'priznati, priseči, govoriti' je zapisano kot <gehan> in <iehan>) (Braune ¹⁶2018: 155–56). Zapisovanje *j* tudi z <g> se pojavlja v Brižinskih spomenikih (Dsg m *gemu* (II 2, 7, 96) = *jemu* 'njemu' < psl. **jemu*; Asg m anim. *fegna* (II 45–46) = *žejna* 'žejnega' < psl. **žęđьna*). Gre za vrstilni števnik psl. **tręťьjъ*/*(jъ)*,²⁴ **tręťja*/*(ja)*, **tręťje*/*(je)* > sln. **tręti*, **tręťja*, **tręťje* (Celovski ali Rateški rokopis (2. pol. 14. st.) *trętyi* (III 6) = **tręti*, knj. sln. *tręťji*, *tręťja*, *tręťje*), in sicer za obliko moškega spola ednine **tręti*. Zapis TRETIGI je v Lewaszkievicz, Wydra 2021: 71 interpretiran kot *tręťji*. Ta intepretacija etimološko ni upravičena. Zapis je razločljiv z načinom zapisovanja glasovnega zaporedja *j* in samoglasnik s predhodnim »pleonastičnim« *i*, prim. v Brižinskih spomenikih zapis *je* z <ige> (*ugongenige* (II 23) = *ugo*[[*jenje* 'ugodenje' < psl. **ugodęnje*), torej <ige> = *je* in <IGI> = *ji*.

CeS.III⁹.TIRI. (32^v) = **CeSTIRI**. Zapis CeSTIRI je interpretacijsko precej problematičen. Avtorja prve interpretacije dajeta sicer prednost branju CeS.III⁹.TIRI., ne izključujeta pa niti branja CCS.III⁹.TIRI., pri čemer v opombi navajata tudi recen-zentovo mnenje, da je števnik treba brati kot *č(e)štiri*, in sicer kot križano obliko med *č(e)tiri* in *štiri* (Lewaszkievicz, Wydra 2021: 72, 77). Obliko je najverjetneje treba brati CeSTIRI,²⁵ kar pa je tako rekoč nemogoče zadovoljivo enoumno glasoslovno intepretirati.

Če je črka <e> samo pisna in ne odraža govornega samoglasnika, gre najbrž za *CSTIRI = **čtiri*, pri čemer je bolj verjetno, da je z zaporedjem črk <CS> zapisan zlitniški šumnik **č* in ne priporniški šumnik **š*. V Brižinskih spomenikih je namreč s <cf>, ki se pojavlja dvakrat, obakrat zapisan *č* (Asg n *vuecfne* (I 34) = *vęčně* < psl. **vęčьnoje*; Asg m inanim. *vuecfni* (I 34) = *vęčni* < psl. **vęčьnjъ*) (*č* je zapisan še na druge načine, in sicer kot <z>, <tf>, <tz>, <c>, <f>), medtem ko *š* nikoli ni zapisan kot <cf> (temveč kot <f>, <ff>, <z>). Če črka <e> ni samo pisna in dejansko odraža neki

²⁴ Navadno se kot izhodišče za slovenščino rekonstruira določna oblika psl. **tręťьjъ* (Ramovš 1952: 114; Snój ³2016: 803–04), kar pa ni edina možna interpretacija. Izvor popraslovanskih zaporedij tipa **-jī* **-jā* **-jē* praslavanskih pridevnikov na **-bjъ* **-bja* **-bje* (psl. **kōrvъjъ* **kōrvъja* **kōrvъje* 'tak, ki je v zvezi s kravo' ≥ sln. **krāvji* **krāvja* **krāvje*) je možno razlagati na več načinov: 1) tovrstni pridevniki so zaradi svojega vrstnega pomena imeli praslavansko imensko-zaimensko (zloženo, določno) sklanjatev (Ramovš 1952: 104): psl. **-bjъjъ* **-bjaja* **-bjeje* > popsl. **-jī* **-jā* **-jē*; 2) tovrstni pridevniki so imeli imensko (nezloženo, nedoločno) sklanjatev (Šivic-Dular 1998: 10–14), zaradi popraslovanske onemitve praslavanskega izglasnega šibkega polglasnika pa je prišlo do skrčitve v obliki tipa psl. **-bjъ* > popsl. **-ī*, toda samo do nadomestne podaljšave samoglasnika v zaporedjih tipa psl. **-bja* **-bje* > popsl. **-jā* **-jē*, ki sta bili občuteni kot da vsebujeta skrčeni končnici imensko-zaimenske sklanjatve, ter po modelu slednjih do ponovne tvorbe oblike popsl. **-jī* (za ponovno tvorbo prim. Hock ³2021: 219–22).

²⁵ Za mnenje glede dileme branja CeS ali CCS se zahvaljujem akad. prof. dr. Petru Štihu, ki brez dvoma bere CeS.

e, je zelo verjetno, da gre res za neko križano obliko tipa *čečtiri/*češtiri, pri čemer pa se zastavlja vprašanje, ali samo za pisno (tj. napako pisarja) ali tudi govorjeno (tj. v govoru dejansko obstoječo) obliko. Kakorkoli že, ustvarja se vtis, da bi lahko šlo za križanje med kontinuantoma praslovanskega vrstilnega števnikarja *čtvrbtjъb 'četrti' in praslovanskega glavnega števnikarja *čbtvri, ki sta oba značilna za slovenski jezikovni prostor. Med zapisanimi števnikarji se namreč pojavljajo tako vrstilni števnikarji (*drugi, *tretji) kot glavni števnikarji (*edno, *pet ...). Če gre samo za pisarjevo napako, je možno, da bi bil pisar lahko začel pisati vrstilni števnikar, ki sledi predhodnemu *tretji, torej *Ce = *če-, in se bil nato premislil in zapisal glavni števnikar *STIRI = *čtiri/*štiri. Če ne gre za pisno napako, temveč za dejansko govorjeno obliko, je treba prav tako izhajati iz omenjene kontaminacije.

Pri razlagi je torej treba upoštevati tako vrstilni kot glavni števnikar. Vrstilni števnikar je psl. *čtvrbtjъb 'četrti' (> stosl. čtvrbtyi, nštok. četvrti) > sln. *četrti oz. *čtvrbtjъb (> stčeš. čtvrtý > češ. čtvrtý, slš. štvrtý) (Snoj ³2016: 115).²⁶ Glavni števnikar je psl. *četyre m 'štirje', *četyri f/n 'štiri' (> stosl. četyre, četyri, dorsko gr. τέτορες, atiško gr. τέτταρες, stind. catváras < pie. *k^wet-), natančneje njegova glasovna različica *čbtýre m, *čbtýri f/n (homersko, ajolsko gr. πίσυρες, lat. quattuor < pie. *k^wot-, tj. redukcijska stopnja korena z vrinjenim samoglasnikom, tradicionalno imenovanim *schwa secundum*) (Ramovš 1952: 111; Bezljaj 2005: 114; Snoj ³2016: 764; Mayrhofer 2012: 161–62, 175–76; Fritz, Meier-Brügger ¹⁰2021: 90) > sln. *čtíre, *čtíri > *štíre, *štíri (knj. sln. štírje, štíri (pri čemer je štírje namesto pričakovanega *štíre nastalo po analoški izravnavi po trije (Ramovš 1952: 111); prim. sorazmerje štirih členov (Hock ³2021: 200–07): a = tri, a' = trije vs. b = štiri, torej b' = štirje)), in sicer se v Heiligenkreuskem rokopisu pojavlja oblika ženskega/srednjega spola *čtíri/*štíri.

Ob glasoslovni interpretaciji števnikarja *čtiri/*štiri se zastavlja vprašanje datacije splošnoslovenske poenostavitve soglasniškega sklopa *čt [*tšt] v *št. Za jezik Brižinskih spomenikov je Ramovš v zvezi s tem opozoril, da »že v briž. spom. beremo *poftete* II. 111, *poftenih* I. 22« (Ramovš 1924: 292), a je citirana zapisa <ft> pozneje glasovno interpretiral kot čt (Ramovš, Kos 1937: 19, 24). Za jezik Brižinskih spomenikov je torej najverjetneje treba predpostaviti glasoslovne interpretacije brez poenostavitve (Lsg *vziniťue* (I 16) = v s(ə)ničtǔv 'v prešuštovanju' < psl. *vъ sьničǔstvě; Gpl m *poftenih* (I 22) = *počtenih* 'našetih' < psl. *počtǔbnǔjixъ; 2sg imper. *poftete* (II 111) = *počtǔte*

²⁶ Oblika *čtvrbtjъb se interpretira kot zahodnoslovanska (Snoj ³2016: 115). Nar. sln. štirti 'četrti' je najverjetneje nastalo po analoški izravnavi na štírje, štíri, le stanje v severozahodni slovenščini (ki tudi sicer izkazuje nekatere »zahodnoslovanske« lastnosti, npr. ohranjanje soglasniških sklopov *il, *dl in *tn, *dn ter glagolsko predpono *vy- 'iz-') bi teoretično lahko bilo vzporedno z zahodnoslovanskim stanjem, prim. ziljsko (Brdo/Egg in Potoče/Potschach) štírja 'štirje', štíri 'štiri', štírti 'četrti' (Pronk 2009: 97), rezijansko (Bila/San Giorgio) štírji 'štirje', štíri 'štiri', štírtnji 'četrti' (Steenwijk 1992: 317).

'naštejte' < psl. **počbŕtĕte*). Temu bi pritrjevalo tudi dejstvo, da je tudi sam *č* večkrat zapisan kot <[>.²⁷

Predpostavljeni zapis *CSTIRI bi tako poenostavitve **čt* > **št* še ne odražal in kazal na to, da je poenostavitev mlajša (da je soglasniški sklop **čt* možen, potrjujejo nekatere zahodnoslovanske oblike),²⁸ predpostavljeni zapis *STIRI pa je možno brati tako **čtiri* kot **štiri*. V vsakem primeru pa zapis odraža prednjenje srednjega visokega samoglasnika **y* v sprednji visoki samoglasnik *i*, kar za zahodnoslovanski jezikovni prostor v tem času ni značilno (stčeš. *čtyři* > češ. *čtyři*, slš. *štyri*, stolj. *cztyry* > *cztery* > polj. *cztery*,²⁹ kaš. *sztěrĕ*, dluž. *styri*, gluž. *štyri*).

Pa.V⁹.NT. (40^v) = **PaNT** = **pĕt*. Zapis širokega odraza praslovanskega sprednjega nosnega samoglasnika **e* z <an> je precej pogost (12. st. *Zwantiz* (Vetring/Viktring) (Kos 1915: 472; Kronsteiner 1975: 71) = **Svĕtĕc* < psl. **Svĕtĕcbъ*; 1190 *Zwanzlawi* (Admont) (Kos 1915: 343; Kronsteiner 1975: 70) = **Svĕtislav* < psl. **Svĕtislavъ*), še posebej v položaju za ustničnikom. Gre za glavni števnik psl. **pĕtъ* (Ramovš 1952: 111; Bezljaj 1995: 29–30; Snoj ³2016: 533–34) > sln. **pĕt* (Videmski rokopis (1458) *pet* = **pet*, podjunsko nar. sln. (Rinkole/Rinkolach) *Gpl ut pĕtex* (Zdovc 1972: 85), knj. sln. *pĕt*).

SCP.VI⁹.ZT. (48^v)³⁰ = **SCIZT** = **šest*. Zapis <SC> bi lahko bil za **š*, medtem ko je zapis medglasnega **s* pred soglasnikom z <Z> povsem pričakovan (MF *milozt* (I 26) = *milost* 'milost' < psl. **milostъ*). Gre za glavni števnik psl. **šĕstъ* (Ramovš 1952: 111; Bezljaj 2005: 35–36; Snoj ³2016: 746) > sln. **šĕst* (Videmski rokopis (1458) *sef* = **šes* (s poenostavitvijo izglasnega soglasniškega sklopa nar. sln. **-st* > *-s* tipa *prst* > *prs*), knj. sln. *šĕst*). Manj jasen je zapis <I> za *e*. Kolebanje pri zapisovanju samoglasnika *e* je dokumentirano tudi v drugih zapisih (958–991 *Zidraga* (Salzburg) = **Sedraga* (Kronsteiner 1975: 61) ← psl. **Sebĕdorga* vs. 1065–1075 *Zedrach* (Millstatt), 12. st. *Zedrach* (Seckau) = **Sedrag* (Kronsteiner 1975: 61) ← psl. **Sebĕdorgъ*). Vloga lokca ³, ki sledi znaku <I>, ni povsem jasna, morda je to naglasno znamenje, in sicer tipa strešica [^], ki je pri zapisovanju stare in srednje visoke nemščine označevala dolge naglašene samoglasnike (tudi v drugem in tretjem Brižinskem spomeniku: Npl m *Tīge* (II, 41) = **tije* 'prav ti, isti' < psl. **ti dĕ*; ptc. praes. act. *bdĕ* (III, 32) = **bdĕ* 'bede' <

²⁷ Zapisovanje *č* s <[> v Brižinskih spomenikih: Dpl *muŕenicom* (I 5) = *močenicom* 'mučenicom'; 1sg praes. *poronfo* (I 29), *porufo* (III 61) = *poročŕo* 'izročam'; 1pl praes. *nareŕemze* (II 16–17) = *narečem se* 'imenujemo se'; 1pl praes. *nafnem* (II 43) = *načnem* 'začnemo'; Asg m anim. *lafna* (II 44–45) = *lačna* 'lačnega'; Idu *ofima* (II 76, 86, III 55) = *očima* 'očema'; 1pl *cliuŕi* (II 102) = *ključ* 'ključi'; 2pl praes. *rafite* (III 20) = *račite* 'blagovolite'; Gpl *moŕenic* (III 16–17) = *močenic* 'mučenikov'; Lpl *refih* (III 34) = *rečĕh* 'rečeh'.

²⁸ Če drži, da se v Heiligenkreuškem rokopisu pojavlja **čtiri* in ne **štiri*, je interpretacija stanja v jeziku Brižinskih spomenikih kot **št* v Ramovš 1924: 292 in po tej povzeta tista v Šekli 2014: 387 neustrezna.

²⁹ Glasovna sprememba stolj. *cztyry* > *cztery* je nižanje visokih samoglasnikov **i* in **y* v položaju pred **r* v **e*, ki se pojavlja v poljščini, pomorjansčini, polabščini in lužiški srbsčini (psl. **širokъbъ* 'širok' > stolj. *szyroki* > *szeroki* > polj. *szeroki*, kaš. *szeroczi*, plb. *sariučĕ*, gluž. *šĕroki*), podobno tudi pri drugotnem **ir*, odrazu popraslovanskega sprednjega, mehčanega zlogotvornega jezičnika **r* v položaju ne pred trdimi zobniki v širšem pomenu **t*, **d*, **n*, **l*, **r*, **s*, **z* v lehitski in lužiški zahodni slovanščini (psl. **smrtъbъ* 'smrt' > stolj. *šmirĕc* > polj. *šmierĕc*, kaš. *smierc*, plb. *sĕmart*, dluž. *smjerš*, gluž. *smjerĕc*).

³⁰ Alternativno branje Sef.VI⁹.ZT. (Lewaszkievicz, Wydra 2021: 71) se zdi manj verjetno.

psl. **bъde* (Ramovš, Kos 1937: 6)). Če domneva drži, je zelo verjetno, da gre za zapis dolgega naglašenege **e*.

ZED.VII°.EM. (56^v) = **ZEDEM** = **sedam*. Zapis vzglasnega **s* z <Z> je običajen (MF *na zem zuete* (I 8) = *na sem svētě* 'na tem svetu' < psl. **na semь svētě*). To je glavni števnik psl. **sèdmъ* (Ramovš 1952: 111; Bezljaj 1995: 222; Snoj ³2016: 666) > sln. **sèdam* (Videmski rokopis (1458) *fedem* = **sedam*, knj. sln. *sèdem* [sédəm]).

OZ.VIII°.ZEM. (64^v) = **OZZEM** = **osam*. Zapis medsamoglasniškega **s* z <ZZ> je pričakovan (MF *Asg m anim. bozza* (II 46) = *bosa* 'bosega' < psl. **bosa*). Gre za glavni števnik psl. **òsmъ* (Ramovš 1952: 111; Bezljaj 1982: 256; Snoj ³2016: 503–04) > sln. **òsam* (Videmski rokopis (1458) *ofam* = **osam*, knj. sln. *òsem* [òsəm]).

DE.VIII°.WANØ. (72^v) = **DEWANØ** = **devet*. To je glavni števnik psl. **děvětъ* (Ramovš 1952: 111; Bezljaj 1976: 99; Snoj ³2016: 135) > sln. **devět* (Videmski rokopis (1458) *deuet* = **devet*, knj. sln. *devět*). Za zapis širokega odraza praslovanskega sprednjega nosnega samoglasnika **ę* z <aN> prim. Pa.V^o.NT. (40^v) = PaNT = **pęt*.

DE.X^o.ZeNØ. (73^v) = **DEZeNØ** = **deset*. Gre za glavni števnik psl. **děsetъ* (Ramovš 1952: 111; Bezljaj 1976: 98; Snoj ³2016: 133) > sln. **desět* (Videmski rokopis (1458) *deset* = **deset*, podjunsko nar. sln. (Rinkole/Rinkolach) *Gpl du desq̄tex, ta desq̄ti* (Zdovc 1972: 85), knj. sln. *desět*). Za razliko od položaja za ustničnikom pri **pęt* in **devět* je pri **deset* v položaju za zobnikom v širšem pomenu (dejansko dlesničnikom) odraz praslovanskega sprednjega nosnega samoglasnika **ę* zapisan z <eN>.

Jezik slovanskih števnikov od 1 do 10 v Heiligenkreuškem rokopisu izkazuje naslednje glasovne lastnosti: 1) prisotnost nosnih odrazov praslovanskih nosnih samoglasnikov, pri čemer je trikrat dokumentiran odraz praslovanskega **ę*, in sicer je v položaju za ustničnikom zapisan kot <aN> (PaNT = **pęt* < psl. **pętъ*) oz. <AN> (DEWANØ = **devet* < psl. **devětъ*), v položaju za zobnikom v širšem pomenu pa kot <eN> (DEZeNØ = **deset* < psl. **desětъ*); 2) prisotnost popraslovanskega soglasniškega sklopa **čt* (**čtiri* < psl. **čtyri*); 3) prisotnost popraslovanskega soglasniškega sklopa **dn* pri števniku 'eden' (ETNO = **edno* < psl. **edno*); 4) prednjenje praslovanskega srednjega visokega **y* v sprednji visoki **i* (**čtiri* < psl. **čtyri*); 5) nastanek drugotnega, vrinjenega samoglasnika v izglasnih soglasniških sklopih nezvočnik in zvočnik, ki je konvencionalno interpretiran kot polglasnik [*ə] (ZEDEM = **sedam*, OZZEM = **osam*).

5 Sklep

V latinski rokopis, ki je nastal v cistercijskem samostanu Heiligenkreuz v Dunajskem gozdu – samostan je leta 1133 ustanovil mejni grof Vzhodne marke Leopold III. (1095–1136) iz rodbine Babenberžanov – v tretji četrtini 12. stoletja in se hrani v samostanski knjižnici pod signaturo Heiligenkreuz OCist., Cod. 250, so bili v času nastanka rokopisa kot kustode z besedo vpisani števniki od 1 do 10, in sicer v tedanjem slovanskem jeziku vzhodnoalpskega prostora. Grafična in glasoslovna interpretacija

zapisanih števnikov se glasi: ET.I^o.NO. (8^v) = ETNO = **edno*, DRV.II°.GI. (16^v) = DRVGI = **drugi*, TRE.III°.TIGI. (24^v) = TRETIGI = **tretji*, CeS.IIII°.TIRI. (32^v) = CeSTIRI = **če-*, **čtiri*/**štiri*, Pa.V^o.NT. (40^v) = PaNT = **pet*, SCP.VI°.ZT. (48^v) = SCIZT = **šest*, ZED.VII°.EM. (56^v) = ZEDEM = **sedam*, OZ.VIII°.ZEM. (64^v) = OZZEM = **osam*, DE.VIII°.WANΘ. (72^v) = DEWANΘ = **devet*, DE.X^o.ZeNΘ. (73^v) = DEZeNΘ = **deset*. Jezik teh števnikov med drugim izkazuje dve glasovni lastnosti (arhaizem in inovacijo), ki sta diagnostični za njegovo genealoško jezikoslovno določitev: 1) prisotnost praslovanskih nosnih samoglasnikov (PaNT = **pet* < psl. **petь*, DEWANΘ = **devet* < psl. **devetь*, DEZeNΘ = **deset* < psl. **desetь*) in 2) prednjenje praslovanskega srednjega visokega *y v sprednji visoki *i (**čtiri* < psl. **čtyri*). Gledano genealoško jezikoslovno je upoštevanje ugotovljeni glasovni lastnosti možno reči, da gre za zgodnjo slovenščino (ok. 1000–1200).

Zgodnja slovenščina 11. in 12. stoletja je bila zemljepisno razširjena v celotnem vzhodnoalpskem (kot tudi zahodnopanonskem) prostoru ter je fragmentarno dokumentirana v zapisih zemljepisnih in osebnih imen slovanskega izvora s tega območja. V prostoru ob Donavi, in sicer od Traungaua do Dunajske kotline, v tedanji bavarski mejni krajini *Ostarrîchi* (do leta 1156) oz. vojvodini Avstriji (od leta 1156), se v 12. stoletju osebna imena slovanskega izvora pojavljajo zabeležena v rokopisih, ki so nastali ali/in bili vsebinsko vezani na kraje kot Kremsmünster, Sipbach (Neuhofen an der Krems), Sankt Florian, Melk, Wiener Neustadt. Enako kot slovanski števnik iz Heiligenkreuza tudi jezik teh imen izkazuje prisotnost praslovanskih nosnih samoglasnikov (12. st. *Zwento* (Sankt Florian) = **Svet* < psl. **Svetь*) in prednjenje praslovanskega *y v i (12. st. *Mabilka* (Kremsmünster) = **Mabilka* ← psl. **Domabyľka*). Ravno to pa sta dve poglavitni diagnostični lastnosti – poleg metateze likvid s podaljšavo praslovanskih nestarookutiranih vzglasnih dvoglasniških zvez *oRC- (1108–1125 *Rauna* (> nem. *Ranna* v bližini kraja Mühldorf pri Melku) ← **Ravьna* < psl. **Orvьna* ← **orvьnь* 'raven'; 12. st. *Raztegoy* (Leoben) = **Rastigoj* < psl. **Orstigojь*) in poenostavitve popraslovanskega zaporedja *tv v nekaterih veččlenskih soglasniških sklopih (1188 *Tridislav* (Sankt Michael na zgornjem Štajerskem) = **Tydislav* < psl. **Tvьrdislavь*) –, po katerih je zgodnjo slovenščino možno zamejiti od tedaj zemljepisno stičnih slovanskih geolektov severno in južno od te. Denalizacija praslovanskih nosnih samoglasnikov *e, *o je namreč tako na češko-slovaškem kot na čakavskem območju dokumentirana že v 11. stoletju (Praški listki iz 11. stoletja: 3pl aor. *kupiša* 'kupili so' < psl. **kupiše*, 3sg aor. *prěstupi* 'prestopil je, zagrešil je' < psl. **perstopi*; Krški napis iz 11. stoletja: RUGOTA < psl. **Rogota*). Poleg tega so (za razliko od slovenščine in čakavščine) zahodnoslovanski jeziki praslovanski *y ohranili daleč v zgodovinsko dobo (psl. NApl f/n **čtyri* 'štiri' > stčes. *čtyři* > češ. *čtyři*, slš. *štyri*, stpolj. *cztyry* > *cztery* > polj. *cztery*, dluz. *stvyri*, gluz. *štyri*).

VIRI IN LITERATURA

- Peter ANREITER, 2015: *Sinnbezirke der ältest bezeugten slawischen Namen in Österreich*. Wien: Praesens Verlag.
- Vanda BABIČ, 2003 (2014): *Učbenik stare cerkvene slovanščine*. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete.
- Hubert BERGMANN, 2005: *Slawisches im Namengut der Osttiroler Gemeinde Ainet und Schlaiten. Anmerkungen zur Slavia submersa im vorderen Iseltal*. Wien: Verlag Edition Praesens (Beihefte zur Österreichischen Namenforschung, 5).
- France BEZLAJ, 1976–2007: *Etimološki slovar slovenskega jezika I–V*. Ljubljana: SAZU, Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU, 1976, 1981, 1995, 2005, 2007.
- Wilhelm BRAUNE, ¹⁶2018 (1886): *Althochdeutsche Grammatik*. Neu bearbeitet von Frank Heidermanns. Berlin, Boston: Walter de Gruyter.
- Brižinski spomeniki / Monumenta Frisingensia: znanstvenokritična izdaja*. Ljubljana: SAZU, ³2004 (1992, ²1993).
- Ernst BRUCKMÜLLER, 2017: *Avstrijska zgodovina*. Prev. Veronika Pflaum, Irena Vilfan Bruckmüller. Ljubljana: Slovenska matica (Zgodovina držav in narodov, 7).
- Jean DANIELU, Henri I. MARROU, 1988: *Zgodovina Cerkve 1: Od začetkov do Gregorja Velikega*. Prev. Marko Urbanija. Ljubljana: Družina.
- Владимир Антонович Дыбо, 1981: *Славянская акцентология*. Москва: Наука.
[Vladimir ANTONOVIČ DYBO, 1981: *Slavjanskaja akcentologija*. Moskva: Nauka.]
- Владимир Антонович Дыбо, 2000: *Морфонологизованные парадигматические акцентные системы: Типология и генезис*. Москва: Языки русской культуры.
[Vladimir ANTONOVIČ DYBO, 2000: *Morfonologizovannye paradigmatičeskie akcentnye sistemy: Tipologija i genезis*. Moskva: Jazyki russkoj kul'tury.]
- Matthias FRITZ, Michael MEIER-BRÜGGER, ¹⁰2021: *Indogermanische Sprachwissenschaft*. Berlin, Boston: Walter de Gruyter.
- Metka FURLAN, 2013: *Novi etimološki slovar slovenskega jezika: Poskusni zvezek*. Ljubljana: Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU, Založba ZRC.
- Nataša GOLOB, 2006: *Srednjeveški rokopisi iz Žičke kartuzije (1160–1560)*. Ljubljana: Narodna galerija.
- Ivan GRAFENAUER, 1916: Stiški (Ljubljanski) rokopis. *Dom in svet* 29. 239–43, 311–16.
- Ivan GRAFENAUER, 1958: Celovski rokopis iz Rateč, podružnične beljaške prafare pri Mariji na Zilji. *Razprave Slovenske akademije znanosti in umetnosti* 3. 7–63.
- Marc L. GREENBERG, 2000: *A Historical Phonology of the Slovene Language*. Heidelberg: Universitätsverlag C. Winter (Historical Phonology of Slavic Languages).
- Hans Henrich HOCK, ³2021: *Principles of historical linguistics*. Berlin, Boston: Walter de Gruyter.
- Kurt HOLTER (ur.), 1980: *Baiern und Slawen in Oberösterreich. Probleme der Landnahme und Besiedlung. Symposium 16. November 1978*. Linz: Rudolf Trauner Verlag (Schriftreihe des OÖ. Musealvereins – Gesellschaft für Landeskunde, 10). 211–28.
- Georg HOLZER, 2001: *Die Slaven im Erlauftal. Eine Namenlandschaft in Niederösterreich*. Wien: Selbstverlag des Niederösterreichischen Instituts für Landeskunde (Studien und Forschungen aus dem Niederösterreichischen Institut für Landeskunde, 29).
- Georg HOLZER, 2007: Zu den Slavica in der Kremsmünsterer Urkunde von 777. *Wort – Geist – Kultur. Gedenkschrift für Sergej S. Averincev*. Ur. Juliane Besters-Dilger,

- Heinz Miklas, Gerhard Neweklowsky, Fedor B. Poljakov. Frankfurt am Main, Berlin, Bern, Bruxelles, New York, Oxford, Wien: Peter Lang Europäischer Verlag der Wissenschaften (Russkaja kul'tura v Evrope / Russian Culture in Europe, 2). 27–46. Ponatis v Holzer 2008: 232–50. [Strani so citirane po Holzer 2008.]
- Georg HOLZER, 2008: *Namenkundliche Aufsätze*. Wien: Praesens Verlag (Innsbrucker Beiträge zur Onomastik, 4).
- Franč KOS, 1902, 1906, 1911, 1915: *Gradivo za zgodovino Slovencev v srednjem veku: Prva knjiga: 501–800, Druga knjiga: 801–1000, Tretja knjiga: 1001–1100, Četrta knjiga: 1101–1200*. Ljubljana: Leonova družba.
- Milko KOS, 1955: *Zgodovina Slovencev: od naselitve do petnajstega stoletja*. Ljubljana: Slovenska matica.
- Otto KRONSTEINER, 1975: *Die alpenlawischen Personennamen*. Wien: Österreichische Gesellschaft für Namenforschung (Österreichische Namenforschung, 2).
- Otto KRONSTEINER, 1980: Die slawischen Ortsnamen in Oberösterreich. *Baiern und Slawen in Oberösterreich. Probleme der Landnahme und Besiedlung. Symposium 16. November 1978*. Ur. Kurt Holter. Linz: Rudolf Trauner Verlag (Schriftreihe des OÖ. Musealvereins – Gesellschaft für Landeskunde, 10). 211–28.
- Tadeusz LEWASZKIEWICZ, Wiesław WYDRA, 2021: „Słoweńskie/karyńskie/podjuńskie” (?) liczebniiki w łacińskim rękopisie z trzeciej ćwierci XII wieku (Heiligenkreuz, Cod. 250). *Rocznik slawistyczny* 70. 69–86.
- Tine LOGAR, 1974: Pregled zgodovine slovenskega jezika. *Seminar slovenskega jezika, literature in kulture*. Ljubljana: Filozofska fakulteta, Oddelek za slovanske jezike in književnosti. 103–13.
- Tine LOGAR, 1981: Izhodiščni splošnoslovenski fonološki sistem. *Fonološki opisi srpskohrvatskih/hrvatskosrpskih, slovenačkih i makedonskih govora obuhvaćenih Opšteslovenskim lingvističkim atlasom*. Sarajevo: Akademija nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine. 29–33.
- Tine LOGAR, Jakob RIGLER, 1983: *Karta slovenskih narečij*. Ljubljana: Geodetski zavod Slovenije.
- Manfred MAYRHOFER, 2012: *Indogermanische Grammatik. I/2 Lautlehre. Segmentale Phonologie des Indogermanischen*. Heidelberg: Universitätsverlag Winter.
- Nikolai MIKHAILOV, 1998: *Frühslowenische Sprachdenkmäler. Die handschriftliche Periode der slowenischen Sprache (XIV. Jh. bis 1550)*. Amsterdam, Atlanta: Rodopi (Studies in Slavic and General Linguistics, 26).
- Nikolai MIKHAILOV, 2001: *Jezikovni spomeniki zgodnje slovenščine. Rokopisna doba slovenskega jezika (od XIV. stol. do leta 1550)*. Trst: Mladika.
- Tijmen C. PRONK, 2009: *The Slovene Dialect of Egg and Pötschach in the Gailtal, Austria*. Amsterdam, New York: Rodopi (Studies in Slavic and General Linguistics, 36).
- Franč RAMOVŠ, 1924: *Historična gramatika slovenskega jezika II. Konzonantizem*. Ljubljana: Učiteljska tiskarna.
- Franč RAMOVŠ, 1936: *Kratka zgodovina slovenskega jezika I*. Ljubljana: Akademsko založba.
- Franč RAMOVŠ, 1950: Relativna kronologija slovenskih akcentskih pojavov. *Slavistična revija* 3. 16–23.

- Fran RAMOVŠ, 1952: *Morfologija slovenskega jezika*. Ljubljana: Univerzitetna študijska komisija, DZS.
- Fran RAMOVŠ, Milko KOS, 1937: *Brižinski spomeniki*. Ljubljana: Akademsko založba.
- Josef REITINGER, 1980: Das Slawenproblem aus archäologischer Sicht. *Baiern und Slawen in Oberösterreich. Probleme der Landnahme und Besiedlung. Symposium 16. November 1978*. Ur. Kurt Holter. Linz: Rudolf Trauner Verlag (Schriftreihe des OÖ. Musealvereins – Gesellschaft für Landeskunde, 10). 25–41.
- Jakob RIGLER, 1963: Pregled osnovnih razvojnih etap v slovenskem vokalizmu. *Slavistična revija* 14/1–4. 25–78.
- SLA 2011(–2016) = Jožica ŠKOFIC idr.: *Slovenski lingvistični atlas 1(–2)*. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU (Jezikovni atlas).
- Vera SMOLE, 2001: *Zgodovinska slovnica in dialektologija I. Vokalizem, naglas, konzonantizem*. Ljubljana.
- Marko SNOJ, 2009: *Etimološki slovar slovenskih zemljepisnih imen*. Ljubljana: Modrijan, Založba ZRC.
- Marko SNOJ, ³2016 (²2003, ¹1997): *Slovenski etimološki slovar*. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU.
- Christian Schweigaard STANG, 1957: *Slavonic accentuation*. Oslo: I Kommissjon Hos H. Aschehoug & Co. (W. Nygaard).
- Han STEENWIJK, 1992: *The Slovene dialect of Resia: San Giorgio*. Amsterdam, Atlanta: Rodopi (Studies in Slavic and General Linguistics, 18).
- Sveta brata Ciril in Metod v zgodovinskih virih: ob 1100 letnici Metodove smrti*. Ljubljana: Teološka fakulteta v Ljubljani, Inštitut za zgodovino Cerkev (*Acta ecclesiastica Sloveniae*, 7).
- Matej ŠEKLI, 2014 (2016): *Primerjalno glasoslovje slovanskih jezikov 1: Od praindoevropsčine do praslovanščine*. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete.
- Matej ŠEKLI, 2018: *Tipologija lingvogenez slovanskih jezikov*. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU (*Linguistica et philologica*, 37).
- Matej ŠEKLI, 2021: Notranja in zunanja zgodovina slovenskega jezika v srednjem veku (ok. 550–1550). *Slovenski jezik med slovanskimi jeziki*. Ur. Matej Šekli, Lidija Rezoničnik. Ljubljana: Slavistično društvo Slovenije (Zbornik Slavističnega društva Slovenije, 31). 187–227.
- Matej ŠEKLI, 2022: Jezikovne lastnosti zgodnje slovenščine 11. in 12. stoletja. *Slovenski jezik / Slovene linguistic studies* 19. V objavi.
- Alenka ŠIVIC-DULAR, 1996: Odsev etnogeneze v jeziku slovenskega prostora (v času od 6.–12. stol.). *Migrationen und Ethnogenese im pannonischen Raum bis zum Ende des 12. Jahrhunderts*. Graz: Amt der Steiermärkischen Landesregierung, Abteilung für Wissenschaft und Forschung. 137–53.
- Alenka ŠIVIC-DULAR, 1998: Kontrakcija v slovanskih jezikih (v kontekstu poznopraslovanškega akcentskega pravila). *Slavistična revija* 46/1–2. 5–43.
- Peter ŠTIH, 1999: Od 6. do konca 15. stoletja. *Ilustrirana zgodovina Slovencev*. Ljubljana: Mladinska knjiga. 49–124.
- Peter ŠTIH, 2001: *Ozemlje Slovenije v zgodnjem srednjem veku: osnovne poteze zgodovinskega razvoja od začetka 6. do konca 9. stoletja*. Ljubljana: Filozofska fakulteta, Oddelek za zgodovino.

- Peter ŠTIH, 2016: Od 6. do konca 15. stoletja. Peter Štih, Vasko Simoniti, Peter Vodopivec: *Slovenska zgodovina I–II*. Ljubljana: Modrijan. 35–221.
- Rafał TOCZKO, 2020: [Recenzija dela] Jérémy Delmulle: Prosper d'Aguitaine contre Jean Cassien; Le Contra collatorem, l'appel à Rome du parti augustinien dans la querelle postpélagienne, Textes et Études du Moyen Âge 91, Turnhout (Brepols) 2018 [...]. *Zeitschrift für Antikes Christentum / Journal of Ancient Christianity* 24/3. 666–70.
- Jože TOPORIŠIČ, 1992: *Stiški rokopis: študije*. Ljubljana: Slovenska knjiga.
- Ferdinand TREMEL, 1966: Der Slawenzehent als Quelle der Siedlungsgeschichte. *Das östliche Mitteleuropa in Geschichte und Gegenwart. Acta congressus historiae Slavicae Salisburgensis in memoriam SS. Cyrilli et Methodii anno 1963 celebrati*. Wiesbaden: Harassowitz (Annales Instituti Slavici, I/2). 109–13.
- Jürgen UDOLPH, 1995: 235. Slavische Gewässernamengebung. *Namenforschung. Ein internationales Handbuch zur Onomastik / Name Studies. An International Handbook of Onomastics / Les noms propres. Manuel international d'onomastique* 1–3. Ur. Ernst Eichler, Gerold Hilty, Heinrich Löffler, Hugo Steger, Ladislav Zgusta. Berlin, New York: Walter de Gruyter. 1539–47.
- Karl VOCELKA, 2000: *Geschichte Österreichs. Kultur – Gesellschaft – Politik*. München: Wilhelm Heyne Verlag.
- Peter WIESINGER, 1995: 167. Die Ortsnamen in Österreich. *Namenforschung. Ein internationales Handbuch zur Onomastik / Name Studies. An International Handbook of Onomastics / Les noms propres. Manuel international d'onomastique* 1–3. Ur. Ernst Eichler, Gerold Hilty, Heinrich Löffler, Hugo Steger, Ladislav Zgusta. Berlin, New York: Walter de Gruyter. 1081–90.
- Herwig WOLFRAM, 2012: *Conversio Bagoariorum et Carantanorum. Das Weißbuch der Salzburger Kirche über die erfolgreiche Mission in Karantanien und Pannonien mit Zusätzen und Ergänzungen*. Ljubljana, Klagenfurt: SAZU, Zveza zgodovinskih društev Slovenije; Hermagoras.
- Paul ZDOVC, 1972: *Die Mundart des südöstlichen Jauntales in Kärnten. Lautlehre und Akzent der Mundart der „Poljanci“*. (Österreichische Akademie der Wissenschaften, Philologisch-historische Klasse, Schriften der Balkankommission, Linguistische Abteilung XX.) Wien, Köln, Graz: Hermann Böhlhaus Nachf., Kommissionsverlag der Österreichischen Akademie der Wissenschaften.
- Pavel ZDOVC, 2010: *Slovenska krajevna imena na avstrijskem Koroškem / Die slowenischen Ortsnamen in Kärnten*. Ljubljana: SAZU, Razred za filološke in literarne vede (Razprave, 21).

SUMMARY

The Latin manuscript Cod. 250 kept in Cistercian monastery at Heiligenkreuz in Wienerwald dates back to the 12th century and was produced in that monastery, founded in 1133 by Leopold III (1095–1136), the Margrave of Austria and a member of the House of Babenberg. Reaching back to the time of its production is a set of the first ten numbers, each fully written out, that appear as catchwords at the bottom of the individual pages and must undoubtedly belong to a contemporaneous Slavic idiom of the Eastern Alpine region. These are ET.I⁹.NO. (8^v),

DRV.II⁹.GI. (16^v), TRE.III⁹.TIGI. (24^v), CeS.IIII⁹.TIRI. (32^v), Pa.V⁹.NT. (40^v), SCI⁹.VI⁹.ZT. (48^v), ZED.VII⁹.EM. (56^v), OZ.VIII⁹.ZEM. (64^v), DE.VIII⁹.WANØ. (72^v), DE.X⁹.ZeNØ. (73^v), which divested of all the linguistically insignificant graphematic peculiarities are revealed to stand for ETNO, DRVGI, TRETIGI, CeSTIRI, PaNT, SCIZT, ZEDEM, OZZEM, DEWANØ, DEZeNØ and must be interpreted to spell **edno*, **drugi*, **tretji*, **če-/*čtiri/*štiri*, **pet*, **šest*, **sedam*, **osam*, **devet* and **deset*. The purely linguistic characteristics of the attested forms luckily involve two symptomatic features (one conservative, the other innovative) that are decisive for their genealogical attribution. These are 1) the perseverance of Proto-Slavic nasal vowels (PaNT = **pet* < PSI. **pętb*, DEWANØ = **devet* < PSI. **devętb*, DEZeNØ = **deset* < PSI. **desętb*), and 2) the completion of the fronting process that affected the Proto-Slavic middle high **y*, turning it into a front high *i* (**čtiri* < PSI. **čbytri*). When taken seriously, these latter features cannot but call for an interpretation that will recognize the language to which these numerals must have belonged as Early Slovenian of ca. 1000–1200.

Early Slovenian of the 11th and 12th centuries spanned the entire Eastern Alpine region (as well as western part of Pannonia) and finds fragmentary documentation in several geographical and personal names dispersed through several contemporaneous epichoric documents. In the Danube region of the Bavarian *Ostarrichi* ‘Eastern March’, which in 1156 was to become the Duchy of Austria, there are several instances of Slavic personal names recorded in 12th-century manuscripts stemming from Kremsmünster, Sipbach (Neuhofen an der Krems), Sankt Florian, Melk, and Wiener Neustadt. Just like the numerals from the Heiligenkreuz Codex, these too witness to a perseverance of Proto-Slavic nasal vowels (cf. the 12th-c. attestation of a name *Zwento* at Sankt Florian = **Svět* < PSI. **Světęb*) and to an already completed process of *y* to *i* fronting (as demonstrable for the 12th c. by the likes of *Mabilka*, attested at Kremsmünster and which must be interpreted as **Mabilka* ← PSI. **Domabyľka*). Beside across-the-board vowel-lengthening in the metathesized Proto-Slavic anlauting sequence **oRC-* (cf. the place-name *Rauna* attested in 1108–1125 (> German *Ranna* in the vicinity of Mühldorf near Melk) ← **Ravъna* < PSI. **Orvъna* ← **orvъnb* ‘level, even, flat’ and the 12th-c. attestation of the personal name *Raztegoj* at Leoben = **Rastigoj* < PSI. **Orstigojъ*), and the common Slovenian simplification of some complex clusters involving **tv* (cf. *Tridislav* at Sankt Michael, upper part of Styria, documented in 1188 and indubitably spelling **Třdislav* < PSI. **Tvęrdislavęb*), which do not find representation in the scarce material from Heiligenkreuz, it is exactly those two features that happen to carry equally irrefutable diagnostic value for the geolinguistic delimitation of Early Slovenian from the adjacent Slavic geolects present to the north and to the south of that linguistic area. Both the Czecho-Slovak and Čakavian linguistic areas namely witnessed an early denasalization of Proto-Slavic **ę* and **o* that cannot actually be younger than the 11th century when the change is first documented (the 11th-c. Prague Fragments attest to 3pl aor. *kupiša* ‘they bought’ < PSI. **kupišę* and 3sg aor. *pręstupi* ‘he sinned’ < PSI. **perstępi*, while the so-called Krk Inscription dating to the 11th century reads RUGOTA for PSI. **Rogota*). Moreover, the West Slavic languages as opposed to Slovenian and Čakavian show no early sign of any kind of *yery* fronting (cf. PSI. NApI f/n **čbytri* ‘four’ > Old Czech *čtyři* > Czech *čtyři*, Slovak *štyri*, Old Polish *cztyry* > *cztery* > Polish *cztery*, Lower Sorbian. *styri*, Upper Sorbian *štyri*).